

Холйигитова Насиба Хабибуллаевна,
Тошкент Кимё халқаро университети доценти

Аҳматова Мадина,
Тошкент Кимё халқаро университети 2- босқич
магистранти

МЕДИАТАЪЛИМ ШАХС МЕДИАМАДАНИЯТИ ШАКЛЛАНИШНИНГ ИЖТИМОЙ- ПСИХОЛОГИК ОМИЛИ СИФАТИДА

УЎК: 159.9

[HTTPS://DOI.ORG/10.34920/SO/VOL_2025_ISSUE_12_2](https://doi.org/10.34920/so/vol_2025_issue_12_2)

ХОЛЙИГИТОВА Н.Х., АҲМАТОВА М. МЕДИАТАЪЛИМ ШАХС МЕДИАМАДАНИЯТИ ШАКЛЛАНИШНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ОМИЛИ СИФАТИДА

Мақолада медиатаълим, унинг мақсади ва вазифалари, унинг жамият хавфсизлиги ва барқарор тараққиётини таъминлашдаги аҳамияти, ахборот маконида инсоннинг онги ва қалби учун курашда медиатаълимнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари ҳақидаги фикрлар баён этилган.

Таянч сўз ва тушунчалар: медиа, медиатаълим, медиаменталитет, медиамаданият, жамият, ахборот, ОАВ, маданият, психология.

ХОЛЙИГИТОВА Н.Х., АҲМАТОВА М. МЕДИАОБРАЗОВАНИЕ КАК СОЦИАЛЬНО- ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ ФАКТОР ФОРМИРОВАНИЯ МЕДИАКУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ

В статье изложены взгляды на медиаобразование, его цели и задачи, его значение для обеспечения безопасности и устойчивого развития общества, социально-психологические особенности медиаобразования в борьбе за разум и душу человека в информационном пространстве.

Ключевые слова и понятия: медиа, медиаобразование, медиаменталитет, медиакультура, общество, информация, СМИ, культура, психология.

KHOLYIGITOVA N.KH., AHMATOVA M. MEDIA EDUCATION AS A SOCIO- PSYCHOLOGICAL FACTOR IN THE FORMATION OF MEDIA CULTURE OF THE INDIVIDUAL.

The article describes the importance of mediata education, its goals and objectives, its importance in ensuring the security and sustainable development of society, and points of view on the socio-psychological peculiarities of mediata in the struggle for the consciousness and soul of a person in the information space.

Key words and concepts: media, media education, mediamentality, mediamadanity, society, information, media, culture, psychology.

Кириш. Ҳозирги кунда жамият ҳаётининг деярли барча соҳаларини, шу жумладан таълимни ривожланишини “медиа” (яъни: телевидение, радио, кинематограф, оммавий нашрлар, компьютер ахборот тизимлари) сиз тасаввур қилиш қийин. Ахборот маконини кескин глобаллашуви ва унинг “очиқлиги” заминидан янги билимлар, ғоялар, қарашлар, илмий концепцияларнинг оқими шиддат билан ортиб бориши, барқарор тараққиётни таъминлашда ахборотлардан фойдаланиш муаммоси пайдо бўлмоқда. Бу албатта, таълим тизимда ахборотлар билан ишлаш, ахборот маданиятини шаклланмаганлиги, ёшлар онгида ахборот-психологик хуружлар таъсирининг ортиши натижасида ёшларнинг маънавиятининг пасайиб кетишига олиб келди ва бу жамият тараққиёти учун таҳдид сифатида долзарблашди.

Замонавий оммавий ахборот воситаларининг фаолият соҳасига босма оммавий ахборот воситалари (газета, журналлар), тингловчилар (радио, аудио ёзувлар), экран ёки аудио-визуал медиа (кино, телевидение, видео, мультимедиа, Интернет) киради. Уларнинг таъсири остида замонавий одам дунёси манзараси кўпроқ даражада шаклланади. У ҳақиқат билан камроқ алоқада бўлиб, унинг вакили тасвирлари, шунингдек, оммавий ахборот воситалари ёрдамида инсон тафаккури томонидан яратилган тасвирлар билан ўралган. Одамни ўраб турган макон ва ундаги жараёнлар асосан виртуал бўлиб қолади, деб айта оламиз¹.

Мавзунинг долзарблиги. Медиа-таълимнинг замонавий жамиятда хавфсизлик, барқарор тараққиёт ва маънавий барқарорликни таъминлашдаги роли тобора ортиб бормоқда. Жамиятнинг ахборот маданияти етарли даражада шаклланмаганлиги ёшлар маънавиятига салбий таъсир кўрсатмоқда. Шу боис медиа-таълим шахсининг медиамаданияти ва медиаменталитетини ривожлантирувчи муҳим ижтимоий-психологик омил сифатида ўрганилмоқда.

Мавзу бўйича илмий изланишларнинг қисқача таҳлили. Медиа-таълим ва медиамаданият масалалари Б.С.Гершунский,

А.В.Федоров, И.А.Фатеева, Н.Б.Кириллова, А.А.Немерич каби тадқиқотчилар томонидан ҳар хил ёндашувларда ўрганилган. Хусусан, А.В.Федоров медиакомпетентликни танлаш, таҳлил қилиш ва медиаматнлар яратиш қобилияти сифатида талқин қилади². И.А.Фатеева медиа-таълимни медиасаводхонлик ва медиамаданият билан узвий боғлиқлигини кўрсатади³, А.А.Немерич медиаменталитетни медиа-таълимнинг юқори босқичи деб баҳолайди⁴, Б.С.Гершунский шахсий маданият таълимнинг энг юксак натижаси сифатида қаралиши кераклигини таъкидлайди. Ўзбекистонлик олимлардан М.Қуронов, Ш.Пахрутдинов ва Н.Рустомова асарларида⁵ медиа-таълим миллий истиқлол ғояси ва маънавий хавфсизлик билан боғланган ҳолда таҳлил қилинган.

Ҳозирги кунда замонавий медиа матнлар билан тўлиқ алоқа фақат медиа саводхонлиги асосида бўлиши мумкин. Оммавий ахборот воситалари соҳасидаги илмий адабиётларда оммавий ахборот саводхонлиги кўп ҳолларда мақсадли ҳаракатлар, ўқув жараёни, яъни медиа-таълим натижаси сифатида изоҳланади. Кўпинча бу концепция оммавий ахборот воситалари, медиа-компетенция, медиа-таълим, медиа менталитет каби тушунчаларнинг синоними ҳисобланади. Турли давлатлар бундай ҳодисаларни белгилашда ўзларининг терминологик хусусиятларига эга. Профессор А.В.Федоров ушбу масала бўйича махсус тадқиқот ўтказган⁶. Федоров чет элларда ҳам «медиа таълим» ва «медиа саводхонлик» каби атамалардан фойдаланишда маълум бир «нормувофиқлик,

² Федоров А.В. Медиакомпетентность современной молодежи: проблемы и тенденции // Молодежь и будущая Россия / Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. - М.: Изд-во РАН, 2008. - С. 460-465

³ Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации: монография / И.А. Фатеева. - Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. - 270 с.

⁴ Немерич А.А. Медиаобразование в России: на пути к медиаменталитету // Знак: Проблемное поле медиаобразования. Научный журнал. - 2011. - № 2 (8). - С. 21-27.

⁵ Қуронов М. Мафкуравий таҳдид ва ёшлар тарбияси. Т.: Академия, 2008.

⁶ Федоров А.В. Медиакомпетентность современной молодежи: проблемы и тенденции // Молодежь и будущая Россия / Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. - М.: Изд-во РАН, 2008. - С. 460-465.

¹ Пахрутдинов Ш. Глобал ахборот жамияти ва медиа-таълим. -Т.: А.Авлоний номидаги ХТХМОИ 2015 й

чалкашлик» ни қайд этди. Шу билан бирга, унинг сўзларига кўра, чет эллик ўқитувчилар узоқ вақтдан бери «медиа компетенция» атамасидан фаол фойдаланмоқдалар, бу Германияда, масалан, «оммавий ахборот воситаларига нисбатан малакали, мустақил, ижодий ва ижтимоий масъулиятли ҳаракат» қобилиятини англатади. Аниқроқ, А.В. Федоров нуқтаи назари бўйича: оммавий ахборот воситаларининг ваколати - «турли хил шаклларда хабарларни ишлатиш, таҳлил қилиш, баҳолаш ва узатиш қобилияти»¹.

А.В.Федоровнинг фикрича, шахснинг медиаваколати бу «турли хил шакллар ва жанрлардаги медиа матнларни танлаш, фойдаланиш, танқидий таҳлил қилиш, баҳолаш, яратиш ва узатишга, оммавий ахборот воситаларининг жамиятдаги фаолиятининг мураккаб жараёнларини таҳлил қилишга ҳисса қўшадиган» унинг мотивлари, билимлари, кўникмалари ва қобилиятларининг йиғиндиси². Бошқа бир Россиялик медиа тадқиқотчи И.А.Фатеева илмий-маърифий соҳада «медиа таълим» атамасидан фойдаланишни афзал кўради, унинг сўзларига кўра, «медиамаданият», «медиа саводхонлик» каби тушунчалар унинг синоними эканлигини таъкидлайди³. Медиа фаолияти назариясига асосланиб, у медиа таълимни кенг маънода «оммавий ахборот воситаларининг мавжудлиги фактидан келиб чиқадиган таълим эҳтиёжларини қондириш учун ишлаб чиқилган» мақсадли ва тизимли ҳаракатлар «ёки» оммавий ахборот воситаларини ишлаб чиқаришда ҳам, ундан фойдаланишда ҳам таълим оладиган уюшган ва барқарор алоқа жараёни «деган маънода тушунади. Ва оммавий ахборот саводхонлиги сўзининг тор маъносида И.А.Фатеева «медиа таълим жараёнининг натижаси ёки мақсади», синоним эмас, балки «медиа саводхонлик»,

«медиа таълим», «медиакомпетенция», «медиамаданият» ҳамда медиаменталитет каби атамаларни таълим тизимининг муайян даражалари билан таққослашда босқичма-босқич ёндошишни ёқлайди⁴. Ушбу ёндашув Б.С.Гершунский таълимнинг умумий таълим натижалари назариясига асосланади ва А.А.Немеричнинг медиа таълим тизимига нисбатан таклиф этилган қарашлари ҳамкорлигида ривожлантирилмоқда⁵.

А.А.Немеричнинг ушбу ёндашуви жуда аниқ аудиторияни ёдда тутган ҳолда, оммавий ахборот воситаларида таълимга кўпроқ эътибор қаратишга ёрдам беради. Албатта, градацион ёндашув медиа таълим самарадорлигини оширишга имкон беради, аммо маълум бир терминология билан ифодаланган унинг натижалари, уларни тингловчилар тушуниши билан боғлиқлиги биров фарқ қилади. Биринчидан, бу маълум бир ёш аудиторияси томонидан қатъий белгиланмайди.

Б.С.Гершунский тадқиқотларида таълимнинг турли даражаларини тавсифлаб беради ва шу билан бирга уларнинг шаклланиш босқичлари ва улар ўртасида қатъий ажратиш мавжуд эмаслигини таъкидлайди. Чунки улар «ўзаро боғлиқ ва ўзаро тўлдирувчи» ҳисобланади⁶.

Иккинчидан, таълим фаолияти натижаларининг қуйи даражаси, албатта, юқори даражадаги натижалар элементларини эмбрионал шаклда ўз ичига олади, ва аксинча, шакланган шахс ақлий жиҳатдан саводхонлиги, таълим ва малаканинг сифат жиҳатидан турли даражасини ўз ичига олади.

А.А.Немеричнинг қарашлари градацион ёндашувга баъзи жиҳатларда қарама-қарши ва баҳсли кўринади. Хусусан, медиа таълим соҳасидаги медиа саводхонлик даражаси фақат мактабгача таълим билан боғлиқ деб

¹ Федоров А.В. Медиакомпетентность современной молодежи: проблемы и тенденции // Молодежь и будущая Россия / Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. - М.: Изд-во РАН, 2008. - С. 460-465.

² Федоров А.В. Медиакомпетентность современной молодежи: проблемы и тенденции // Молодежь и будущая Россия / Отв. ред. Ю.С. Пивоваров. - М.: Изд-во РАН, 2008. - С. 460-465.

³ Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации: монография / И.А. Фатеева. - Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. - 270 с.

⁴ Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации: монография / И.А. Фатеева. - Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. - 270 с.

⁵ Немерич А.А. Медиаобразование в России: на пути к медиаменталитету // Знак: Проблемное поле медиаобразования. Научный журнал. - 2011. - № 2 (8). - С. 21-27.

⁶ Гершунский Б.С. Философия образования: Уч. пособие. - М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. - 432 с.

ҳисоблайди¹. Бугунги кунда мактабгача таълим тизимида қанчалик аҳамият берилишидан қатъий назар, ушбу ёшдаги даврда болани ўқиш ва ёзиш даражасида тўлиқ саводхонлиги шаклланиши мумкин эмас. Бу ёшда унинг медиасаводхонлиги ҳам шакллантирилиши зарур деб ҳисоблайди. Бундан ташқари, шунга ўхшаш муаммо (медиасаводхонликка эришиш) катта ёшдаги одамлар орасида, шунингдек, медиасаводхонликка эҳтиёжи бор айрим тоифадаги фуқароларнинг ўз-ўзини тайёрлаш жараёнида ҳал қилиниши мумкин. А.А.Немеричнинг позициясига рози бўлиш қийин. Унинг фикрига кўра шахснинг медиақобилияти умумтаълим мактабининг юқори синфларида шакллана бошлайди ва олий таълимнинг уч йилида тугайди.

Тадқиқотнинг мақсади медиатаълимни шахс медиамаданиятини шакллантирувчи ижтимоий-психологик омил сифатида илмий асослашдан иборат.

Тадқиқотнинг объектини Замонавий ахборот муҳитидаги таълимий жараён ташкил этади.

Тадқиқотнинг предмети медиатаълимнинг шахс медиамаданияти ва медиаменталитетини шакллантиришдаги таъсир механизмларидир.

1. Медиа муҳитнинг жамият ҳаётидаги роли. Виртуаллашув ва ахборот таъсирининг ўсиши Медиа муҳити (телевидение, радио, интернет, ижтимоий тармоқлар ва б.) жамият ҳаётидаги коммуникация, ахборот тарқатиш, маданий трансформация ва сиёсий-иқтисодий жараёнларнинг марказий омилга айланмоқда. Масалан, Marshall McLuhan “the medium is the message” деган ғоя орқали коммуникация воситасининг мазмундан кўра катта самараси борлигини таъкидлаган².

Ҳозирги кунда ахборот-коммуникация технологиялари (АКТ) жамиятнинг барча тармоқларига кириб бормоқда ва бу виртуал муҳитнинг кенгайиши, маълумотлар оқими ва глобаллашув жараёнларининг шиддатланиши билан боғлиқ. Бу ҳолат шахснинг ахбо-

ротдан фойдаланиши, ўзи ва жамият учун хабарни қабул қилиш тарзи, медиаматнларни танлаш ва улар билан алоқа қилиш психологик жиҳатдан муҳим таъсир қилади. Шу муносабат билан, медиатаълим шахсни бу кенгайган ахборот муҳитида барқарорлиги ва медиаодобга тайёрлашда муҳим омил бўлиб хизмат қилади³.

2. Медиасаводхонлик – медиатаълимнинг бошланғич босқичи сифатида. Медиасаводхонлик (media literacy) – бу шахснинг медиа воситаларини таниб, уларни таҳлил қилиб, улар орқали тарқатилган ахборот билан муносабатда бўлиш қобилиятидир. Медиасаводхонликнинг психологик-ижтимоий жиҳатлари: Шахс ахборотни қабул қилишда фаол бўлади, пассив истеъмомолчи бўлиб қолмайди⁴. Танқидий тафаккурни шакллантиради, яъни медиа матнларнинг мақсади, максимал аудиторияси, манбалари ва манфаати бўйича таҳлил қилиши мумкин. Эмоционал барқарорликни таъминлайди: шахс бевосита медиавосита таъсири остида қолмасдан, уларни филтрлайди, танлайди ва фойдаланади. Жамиятда медиавоситалар томонидан тарқатиладиган манипуляция, дезинформация ва маънавий таҳдидларга қарши иммунитетни мустаҳкамлайди. Шу тарзда, медиасаводхонлик медиатаълим тизимининг биринчи босқичи бўлиб, кейинги босқичларга пойдевор бўлади.

3. Медиакомпетентликни шакллантиришнинг таълим босқичлари: Мактаб – олий таълим – профессионал ривожланиш. Медиакомпетентлик (media competence) – бу медиавоситалар билан ишлашда фаол ҳодиса, яратиш, таҳлил қилиш ва тарқатиш қобилиятини ўз ичига олади

Медиатаълимни таълим ёки касбий ривожланиш босқичларига жойлаштириш тартиби қуйидагича:

Мактаб босқичи. Ёшлар медиасаводхонликни шакллантира бошлайдилар — асосий билимлар, медиа матнларни таниш ва улар билан ишлаш.

¹ Немерич А.А. Медиаобразование в России: на пути к медиаменталитету // Знак: Проблемное поле медиаобразования. Научный журнал. – 2011. - № 2 (8). – С. 21-27.

² https://www.cidac.pt/files/2114/8597/6548/20170117_LMedia_cor_150dpi.pdf

³ Куронов М. Мафкуравий таҳдид ва ёшлар тарбияси. - Т.: Академия, 2008.

⁴ https://media.carnegie.org/filer_public/91/d2/91d2f9f2-7720-484d-945e-16f4cac7a27e/ccny_creporter_2000_vol1no1.pdf?_gl=1*155hep*_gcl_au*NzE0NTI2LjE3NjE0NDcxMDQ.

Олий таълим босқичи. Танқидий медиа таҳлил, ижодий медиа маҳсулот яратиш, медиавоситаларни жамоатчилик ва маданий контекстда ўрганиш шаклланади.

Профессional ривожланиш босқичи. Медиа соҳасида корпоратив, журналистик, маркетинг, ижтимоий медиа фаолиятида медиакомпетентликнинг юқори даражаси талаб қилинади — бу ерда шахс медиавоситаларни жамиятда ижтимоий, маданий, иқтисодий жойда фаол равишда фойдаланишни ўзлаштиради. Илмий тадқиқотлар шуни кўрсатадики — АКТ ва медиа таълимнинг мактабларда жорий этилиши ўқувчиларда медиакомпетентликни шакллантиришда самаралидир шу билан бирга, медиатаълим тизимида педагогларнинг медиавазиятда ҳолати, дастурлар ва ўқув методларининг самарадорлиги катта аҳамиятга эга.

4. Медиатаълим натижаларини баҳолаш: медиасаводхонлик → медиабилым → медиасалоҳият → медиамаданият → медиаменталитет.

Бу босқичма-босқич модель шахснинг медиа соҳасидаги ривожланишини тартибли шаклда кўрсатади. Илмий адабиётда бу қисмларнинг бир бири билан ишланган кўп тадқиқот мавжуд. Медиасаводхонлик: юқорида таърифланган каби, асосий босқич.

Медиабилым: медиа манбалари, назариялари, медиа аудиторияси ҳақида билимларни ўз ичига олади. Масалан, маданиятшунослар медиа-маълумотни «медиа текстлар, уларнинг манбалари ва тарқатиш механизмлари» тарзида кўрадилар.

Медиасалоҳият: бу медиа билан ишлашдаги амалий қобилият — шахс медиа матн яратиши, таҳлил қилиши, тарқатиши мумкин бўлади. Ижтимоий-психологик нуқтаи назардан, бу шахснинг медиа фаоллиги, ижтимоий муносабати ва медиа масалаларида қарор қабул қилиш қобилиятини кўрсатади.

Медиамаданият: медиа соҳа бўйича шахсий цивилизациялашув даражаси — медиа одоблари, масъулияти, ижодий фаоллик, танқидий тафаккур. Масалан, медиа таълимини муваффақиятли ўтказган шахс медиамаданият даражасини намоён этади.

Медиаменталитет: бу энг юқори босқич бўлиб, шахсда медиа фикрлаш тарзи, медиа-

контекстда ўз-ўзини англаш, медиа маданиятлар ўртасида интеграциялашувча қараш шаклланади. Илмий манбаларда бу тушунча кенгроқ ривожланмаган бўлса-да, медиатаълим назариясида мураккаб медиа-фаза сифатида кўрилган.

Шу тарзда, бу босқичлар шаклланиши билан шахс нафақат медиа воситаларини истеъмол қилади, балки улар орқали ижтимоий, маданий, психологик барқарорликка эга бўлади.

Медиамаданият шахс ривожининг энг юқори босқичи сифатида ижодкорлик, танқидий тафаккур ва ахборот фаоллиги. Медиамаданият шахсда медиа муҳитига нисбатан фаол, танқидий, ижодий позицияни намоён этади. Илмий адабиётда медиамаданият қуйидаги психологик-ижтимоий жиҳатлар орқали кўрилади:

Ижодкорлик: медиа матнлар яратиш, уларни ўзлаштириб янги контентга айлантириш — бу шахснинг медиа матн билан муомаласи оддий истеъмолчидан яратувчига айланганини кўрсатади.

Танқидий тафаккур: медиа таъсиридаги манипуляцияларни, стереотипларни, контекстни англаш, бу билан шахс манфаатларига қаратилган медиа стратегияларни фарқлай олади. Илмий маънода, медиа саводхонлик даражасидан юқори бўлган шахслар медиа хабаридаги «реаллик конструкцияси»ни таниб, уларни қайта баҳолайди.

Ахборот фаоллиги: шахс медиа муҳитида фаол иштирок этади — ижтимоий тармоқларда, блогларда, оммавий ахборот воситаларида ўз фикрини ифода этади, жамоатчилик билан алоқа ўрнатади. Бу ижтимоий-психологик жиҳатдан шахснинг ўзини ижтимоий агент деб ҳис қилишини кўрсатади.

Шунингдек, медиамаданиятни шакллантирган шахс жамиятда масъулиятли истеъмолчи эмас, балки масъулиятли фаол иштирокчи сифатида фаолият кўрсата олади, бу эса жамиятда ахборот хавфсизлиги ва маданий барқарорлик учун муҳимдир.

Медиатаълимнинг миллий маънавий хавфсизликдаги аҳамияти: Ёшларнинг медиавоситалар орқали кириб келаётган ташқи ғоялар, манипуляциялар ва маънавий таҳдидларга қарши ҳимоясини кучайтиради.

Миллий маданият, қадриятлар ва маънавий меросни медиа муҳитида сақлаб қолишга ёрдам беради — яъни медиатаълим ёшларни миллий ўзига хослик, маданий манбалар ва тилни қадрлашга ўргатади.

Жамиятда медиа саводхонлик ва медиакомпетентлик даражаси юқори бўлган ҳолда — ижтимоий барқарорлик, мафкуравий иммунитет ва ахборот хавфсизлиги таъминланади. Шу йўл билан, медиатаълим миллий стратегиялар доирасида ҳам амалга оширилиши зарур бўлган ижтимоий-психологик механизм бўлиб хизмат қилади.

Кейс-таҳлил: Медиатаълимни Ўзбекистон ёшлари ўртасида қўллаш тажрибаси.

1-кейс: Ижтимоий тармоқлардаги ахборот хуружларига қарши медиасаводхонлик машғулот. Объект: 9–11-синф ўқувчилари
Муаммо: Ёшлар Telegram, YouTube ва Instagram'да тарқаладиган сохта ахборот ва манипулятив контентни танишда қийналадилар.

Нима қилинди?

Ўқитувчи томонидан “Факт?” ёки “Фейк?” мавзусида амалий машғулот

Ахборотни текшириш учун 3 босқичли модел ўргатилди:

- Манбани текшир.
- Муаллиф мақсадни англа.
- Далилларни баҳола.

Психологик натижа:

• Эмоционал таъсир остида қарор чиқариш камайди.

• Ёшларда танқидий тафаккур ривожланди.

• Ахборотга нисбатан масъулиятли муносабат шаклланди.

Миллий маънавий хавфсизликка ҳисса:

• Ёт ғоялар ва диний-экстремистик тарғиботга берилувчанлик пасайди.

• Ўз миллий қадриятларини ҳимоя қилиш мотивацияси ортди.

2-кейс: Олий таълимда медиакомпетентлик тренинглари.

Объект: Педагогика йўналиши талабалари.

Мақсад: Келажакда мактаб ўқитувчилари сифатида медиатаълимни синфда қўллаш маҳоратини ошириш.

Тренинг элементлари:

• Медиа маҳсулот (презентация, видеоролик, подкаст) яратиш.

• Контентни миллий қадриятлар асосида қайта ишлаш.

• “Ахборот бозорида ким ғолиб?” мавзусида дебат.

Ижтимоий-маданий жараёнларни виртуализация қилиш цивилизация ривожига сўнгги ўн йилликларни забт этиш эмас, ваҳоланки яқинда илмий дунёда «виртуал ҳақиқат» тушунчаси долзарб бўлиб қолди. Кўпинча бу компьютер технологиялари ва унинг маҳсулотлари билан боғлиқ. Аммо, агар сиз виртуализация жараёнига кенгроқ назар ташласангиз - ижтимоий-маданий жараён сифатида, у ҳолда объектлар ва операциялар таркибини қайд этадиган тафаккур ва рамзий шаклларнинг модели ва меъёрий функциялари шаклланиши ва ривожланиши пайдо бўлганида, унинг келиб чиқишини қадимги даврларга бориб тақалади.

Шахсининг ахборот маданиятини шакллантириш, унинг ахборот қобилияти ва саводхонлиги жамият учун долзарб бўлиб қолди. Дастлаб, ахборот таълими устувор йўналиши маълум бир ахборот ва алоқа воситасининг технологик ривожланиши билан боғлиқ бўлган билим ва кўникмалар эди. Кейин асосий эътибор қидирув ва таҳлил соҳасига ўтди. Йиғиш, баҳолаш, сиқиш, жойлаштириш ва ҳоказоларга ёрдам берадиган кенг тарқалган усуллар талабга эга эканлиги аниқланди.

Ҳозирги вақтда ахборот-коммуникация технологиялари соҳасида оммавий ахборот воситаларининг журналистик, оммалаштириш, реклама, бадий функцияларини амалга оширишга имкон берадиган жуда кўп тажриба тўпланганлиги сабабли, одамнинг асосий вазифаси тил соҳасини, янги оммавий ахборот воситаларининг нутқ маданиятини ривожлантириш бўлди¹.

Медиа-таълимнинг ушбу босқичи самарадорлигининг бундай аниқ чегаралари, бизнинг фикримизча, замонавий ҳаёт воқеларига жуда боғлиқдир. Ушбу ёшдан

¹ Рустамова Н. Медиатаълим ва медиамаданият: назария ва амалиёт. – Т.: “Мухаррир”, 2015.

1-жадвал. Ижтимоий-психологик таъсир

№	Кўникма	Натижа
1	Коммуникатив маданият	Онлайн муҳокамаларда муносабат одоби шаклланди
2	Ижодкорлик	Янгича медиағоялар ишлаб чиқилади
3	Жамоат фаоллиги	Талабалар медиамаконда ижтимоий агентга айланди

бошлаб қўшимча таълим тизимида фаол иштирок этадиган баъзи ўрта мактаб ўқувчилари турли доиралар ва студияларда профессионал медиа-компетенция сифатларини шакллантира бошлайдилар. Уларнинг медиавоситалари соҳасидаги қизиқишлари катта мактаб ёшида янада барқарор бўлиб уларда профессионал медиакомпетенцияси ўртача даражага кўтарилди.

Агар биз профессионал медиакомпетенцияни янада шакллантириш ҳақида гапирадиган бўлсак, бизнинг фикримизча, уни университет таълимнинг дастлабки учта курси билан эмас, балки олий таълимнинг барча босқичлари (магистратура) таъминлаши керак. Бундан ташқари, бошланғич ва ўрта махсус касб-хунар таълими тизимида, шунингдек, ҳаваскор ижод жараёнида профессионал медиа-компетенция шаклланади.

Умуман олганда, такрорлаймиз, биз медиа-таълим соҳасидаги битирув ёндашувига қўшилаемиз. Эътироз бу фақат маълум бир медиа-таълимнинг тор мақсадли аудитория - мактаб ва талабага йўналтирилишидир. Шу билан бирга, қўшимча таълим тизимида жалб қилинган мактаб ўқувчилари, коллеж ўқувчилари, коллежлар, техник мактаблар ва фуқароларнинг бошқа тоифалари медиа-таълим зонасидан чиқарилади.

Медиа соҳасидаги шахснинг медиа-маълумот даражасининг пастлиги фақат медиа саводхонлигини, ўртача даражаси – медиабилим ва медиасалоҳият шаклланишини, юқори даражадаги - медиаменталитетининг шаклланишини англади.

Хулосалар.

1. Медиамуҳит жамият ҳаётининг барча соҳаларига чуқур кириб борган бўлиб, ахборот таъсири инсон онги ва хулқ-атворида бевосита таъсир кўрсатмоқда.

2. Виртуал муҳитнинг кенгайиши фуқароларда, айниқса ёшларда медиа психологиясига оид компетенцияларни ривожлантиришни талаб қилади.

3. Медиа саводхонлик — бу медиатаълимнинг асосий пойдевори бўлиб, ахборотни қабул қилиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш кўникмаларини шакллантиради.

4. Медиакомпетентлик “мактаб — олий таълим — профессионал ривожланиш” тизимида босқичма-босқич шаклланади ва дунёқарашнинг барқарорлигини таъминлайди.

5. Ахборот хуружлари шароитида медиатаълим ижтимоий-психологик ҳимоя механизми, яъни ёшларда ахборот иммунитетини вазифасини бажаради.

6. Медиатаълим миллий маънавий хавфсизликни таъминлашда муҳим стратегик омил ҳисобланади ва миллий кадриятларни муҳофаза қилишга хизмат қилади.

Таклиф ва тавсиялар.

1. Мактаб ва олий таълим муассасаларида медиатаълим фанини босқичма-босқич ўқув режасига мажбурий равишда киритиш.

2. Педагоглар учун медиапсихология ва медиадидактикага оид қайта тайёрлаш курсларини жорий этиш.

3. Ёшлар орасида сохта ахборотга қарши фактчекнинг кўникмаларини шакллантиришга қаратилган амалий тренинглари ўтказиш.

4. Миллий медиамаданиятни ривожлантириш мақсадида: миллий контент ишлаб чиқарувчиларни қўллаб-қувватлаш ва ахборот хавфсизлиги маданиятини тарғиб қилиш

5. Медиатаълим самарадорлигини баҳолаш учун миллий индикаторлар (медиа саводхонлик → медиамаданият → медиаменталитет) ишлаб чиқиш.

6. Медиатаълимни миллий мафкуравий барқарорлик сиёсатида стратегик йўналиш сифатида интеграция қилиш.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Қуронов М. Мафқуравий таҳдид ва ёшлар тарбияси. - Т.: Академия, 2008.
2. Пахрутдинов Ш. Глобал ахборот жамияти ва медиатаълим. –Т.: А.Авлоний номидаги ХТХМОИ 2015.
3. Рустамова Н. Медиатаълим ва медиамаданият: назария ва амалиёт. – Т.: “Мухарир” 2015
4. Гершунский Б.С. Философия образования: Уч. пособие. - М.: Московский психолого-социальный институт, 1998. - 432 с.
5. Кириллова Н.Б. Медиакультура как объект исследования / Н.Б.Кириллова // Известия Уральского государственного университета. – 2005. – № 35. – С. 63-74.
6. Немерич А.А. Медиаобразование в России: на пути к медиаменталитету // Знак: Проблемное поле медиаобразования. Научный журнал. – 2011. - № 2 (8). – С. 21-27.
7. Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и практика реализации: монография / И.А.Фатеева. - Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. – 270 с.
8. Федоров А.В. Медиакомпетентность современной молодежи: проблемы и тенденции // Молодежь и будущая Россия / Отв. ред. Ю.С.Пивоваров. - М.: Изд-во РАН, 2008. - С. 460-465.
9. Интернет сайти ва саҳифалари:
10. https://www.cidac.pt/files/2114/8597/6548/20170117_LMedia_cor_150dpi.pdf
11. https://media.carnegie.org/filer_public/91/d2/91d2f9f2-7720-484d-945e-16f4cac7a27e/ccny_reporter_2000_vol1no1.pdf?_gl=1*I55hep*_gcl_au*NzE0NTI2LjE3NjE0NDcxMDQ